

Bujak J., Aktualność orędzia fatimskiego w świetle postulatów nowej ewangelizacji, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” (2014), nr 21, s. 105-118.

Janusz Bujak¹

Wstęp

Maryja, która ukazywała się dzieciom w Lourdes, La Salette, Fatimie, wzywała do religijnej odnowy w Europie, która już wtedy cierpiała na duchową atrofję. Powodem dechrystianizacji Starego Kontynentu, głównie krajów Europy Zachodniej, widocznej już w XIX w. szczególnie w Niemczech, Anglii i we Francji, było przede wszystkim zerwanie jedności ze Stolicą Apostolską w okresie reformacji oraz rewolucja francuska - dziecko Oświecenia i matka kolejnych rewolucji, w tym październikowej w Rosji w roku 1917.

Maryja, Pośredniczka i Współkupicielka, objawia się, by za pośrednictwem trojga pastuszków przekazać całej ludzkości, ale w tym momencie przede wszystkim chrześcijanom świata zachodniego, mocne wezwanie do własnego nawrócenia i do podjęcia pokuty za tych, którzy potrzebują „nowej ewangelizacji”.

I. Sytuacja Kościoła katolickiego w Portugalii w przededniu objawień

Ks. prof. Bolesław Kumor podkreśla, że sytuacja Kościoła w Portugalii od drugiej połowy XIX w. stawała się coraz trudniejsza z powodu wzrastania w siłę liberałów i masonów. Pod ich wpływem rząd portugalski w latach 1861-1864 rozwiązał zakony, częściowo upaństwowił dobra kościelne i zniósł świętowanie niedzieli. Sytuacja Kościoła w Portugalii nieco się poprawiła za pontyfikatu Leona XIII (1878-1903), ale propaganda antykościelna wciąż była bardzo silna.

W 1908 r. został zamordowany król Karol I i następca tronu Ludwik Filip. W 1910 r. obalono króla Manuela II i proklamowano republikę. Jedne z pierwszych ustaw rządów republikańskich były skierowane przeciwko Kościołowi, którego dobra upaństwowiono, zerwano konkordat, niektórych biskupów zmuszono do emigracji i zakazano nauczania religii w szkole².

Jak podkreśla portugalski historyk A.M. Ferreira, dla republikańców walka z Kościołem była tak samo ważna jak walka z monarchią. Centralnym elementem propagandy republikańskiej był antyklerykalizm w wersji wolnomularskiej i jakobińskiej. Jej antyklerykalny charakter ujawnił się zaraz po wybuchu rewolucji 5 października 1910 r., gdy aresztowano wielu księży, a dwóch zostało zamordowanych. Prześladowanie Kościoła i księży nie ograniczyło się jedynie do Lizbony. Antyklerykalne ustawy, które wkrótce zostały wprowadzone w życie, dotyczyły dwóch najważniejszych obszarów: likwidacji zgromadzeń religijnych i laicyzacji społecznego i politycznego życia w Portugalii. 20 kwietnia 1911 r. został ogłoszony art. 196, który uderzał z całą siłą w Kościół. Rząd ogłosił kontrolę nad wykształceniem księży i nakazał zamknięcie wszystkich seminariów, przejście dóbr kościelnych przez państwo, ograniczenie działalności wydawnictw katolickich i organizacji społecznych. Papież Pius X opublikował encyklikę w obronie Kościoła w Portugalii *Jamdudum in Lusitania*, w której zaprotestował przeciwko atakom na Kościół, jednak bezskutecznie³.

W liście pasterskim z 10 lipca 1913 r. biskupi portugalscy wzywali do „zjednoczenia się katolików” i do uznania republikańskich rządów. Dzięki temu rząd złagodził drastyczne antykościelne prawa ustanowione 20 kwietnia 1911 r., których celem była całkowita laicyzacja społeczeństwa. Wprowadzono wtedy w życie ustawy wprowadzające rozdział Kościoła od państwa, rozwody, zakaz nauczania religii w szkołach, ograniczenie możliwości publicznego wyznania wiary i inne. Kontrola państwa nad katolickimi wydawnictwami, wydalenie z państwa zakonów, ograniczenie możliwości

kształcenia nowych księży domagały się większego zaangażowania katolików świeckich. Ponieważ jednak działalność katolickich organizacji była bardzo ograniczona, najważniejszym sposobem wpływania na katolików była religijność ludowa, zwłaszcza maryjna, w której spotykały się „oficjalna religijność” i religijność ludowa. Dla Kościoła był to fundament, na którym można było budować, zwłaszcza poza dużymi centrami miejskimi⁴.

W środku I wojny światowej, pośród niepokojów wewnętrznych i w najtrudniejszym dla Kościoła okresie, mają miejsce objawienia maryjne⁵. Wkrótce potem prześladowania Kościoła ze strony republikańskich rządów słabną. W 1919 r. nastąpiło ponowne nawiązanie stosunków dyplomatycznych pomiędzy państwem portugalskim a Stolicą Apostolską. Wreszcie w roku 1926 republikańskie rządy ostatecznie zostają pokonane, władzę przejmuje dyktatura wojskowa, a Komunistyczna Partia Portugalii zostaje zdelegalizowana⁶.

2. Kalendarium objawień fatimskich

2.1. Trzy ukazania się anioła

Pierwsze, niejasne objawienie anioła miało miejsce już w roku 1915. Widziały go w formie białego obłoku cztery dziewczynki, wśród których była Łucja dos Santos. W roku 1916 trójce dzieci: Łucji, Hiacyncie i Franciszkowi, trzykrotnie ukazuje się Anioł Pokoju lub Eucharystii, który powiedział o sobie, że jest Aniołem Stróżem Portugalii⁷. Po raz pierwszy ukazał się pastuszkom w Loca da Cabeco wiosną 1916 r. Nauczył je wtedy modlitwy: „O mój Boże, wierzę w Ciebie, uwielbiam Ciebie, ufam Tobie, kocham Cię. Proszę Cię, byś wybaczył tym, którzy nie wierzą, którzy Cię nie uwielbiają, którzy Cię nie kochają, którzy Ci nie ufają”⁸.

W czasie drugiego objawienia przy studni w domu rodziców Łucji anioł powiedział: „Z wszystkiego, co tylko możecie, zróbcie ofiarę, jako zadośćuczynienie za grzechy, którymi On jest obrażany i dla uproszenia nawrócenia grzeszników. W ten sposób ściągniecie pokój na waszą Ojczyznę. Jestem Aniołem Stróżem Portugalii. Przede wszystkim przyjmijcie i znoście z poddaniem cierpienia, które wam Bóg ześle”. Anioł wzywał do modlitwy i pokuty, które są również treścią orędzia Matki Bożej z Fatimy.

Trzecie ukazanie się anioła miało miejsce znowu w Loca. Anioł przekazał wtedy dzieciom modlitwę: „Trójco Przenajświętsza, Ojczy, Synu, Duchu Święty, uwielbiam Cię ze czcią najgłębszą. Ofiaruję Ci przenajdroższe Ciało, Krew, Duszę i Bóstwo Pana naszego Jezusa Chrystusa, obecnego na wszystkich ołtarzach świata, na przebłaganie za zniewagi, świętokradztwa i zaniechania, które Go obrażają. Przez niezmierzone zasługi Jego Najświętszego Serca i Niepokalanego Serca Maryi proszę Was o nawrócenie biednych grzeszników”. Podając Komunię św., powiedział: „Przyjmijcie Ciało i Krew Jezusa Chrystusa, okropnie znieważanego przez niewdzięcznych ludzi. Wynagrodźcie ich grzechy i pocieszajcie waszego Boga!”⁹. Przesłanie anioła można streścić następująco: konieczne są modlitwa, pokuta i wynagradzanie za grzechy innych.

Jak powiedział kardynał Jose Policarpo, „Anioł przyszedł tylko przygotować grunt, był trochę jak św. Jan Chrzciciel w relacji do Mesjasza”, natomiast samo orędzie zbawienia przyniosła nam Maryja, która może być słusznie nazwana „Współzbawicielką”¹⁰.

2.2. Ukazania się Matki Najświętszej

Maryja ukazywała się dzieciom, Łucji, Hiacyncie i Franciszkowi, przez 6 miesięcy, od maja do października 1917 roku. Mariofanie miały miejsce 13 dnia miesiąca, z wyjątkiem sierpnia, gdy Maryja ukazała się pastuszkom 19 sierpnia. Podczas każdego z objawień Maryja przekazywała dzieciom przesłanie i zachęcała do odmawiania modlitwy różańcowej w określonych intencjach¹¹.

Podczas pierwszego objawienia z 13 maja 1917 r. Maryja prosiła dzieci o odma-

wianie różańca w intencji uproszenia pokoju i zakończenia wojny, zachęcała je również do adoracji Najświętszego Sakramentu. Ks. Robert Fox podkreśla, że zarówno anioł, jak i Maryja wzywają do oddawania czci Jezusowi w Najświętszym Sakramencie¹².

W czasie drugiego objawienia 13 czerwca 1917 r. Maryja obiecała, że już niedługo zabierze do nieba Franciszka i Hiacyntę. Prosiła również o ustanowienie nabożeństwa do Niepokalanego Serca Maryi. Widać tu związek Dwóch Serc, Maryi i Jej Syna, jako że czerwiec to miesiąc Najświętszego Serca Pana Jezusa. Zatem Fatima to także cześć oddawana Najświętszemu Sercu Pana Jezusa i Niepokalanemu Sercu Maryi¹³.

Trzecie objawienie z 13 lipca 1917 r. wiąże się z ukazaniem dzieciom przez Maryję wizji piekła i zapowiedzią, że jeśli ludzie się nie poprawią, będzie nowa wojna w czasie trwania pontyfikatu Piusa XI. Właśnie w lipcu Maryja wypowiedziała zupełnie niezrozumiałe dla dzieci słowa, że należy poświęcić Rosję Jej Niepokalanemu Sercu. Prosiła również o komunię św. wynagradzającą w pierwsze soboty miesiąca. Hiacynta otrzymała również zapowiedź, że „W Portugalii dogmat wiary będzie zawsze zachowany”, natomiast w wielu innych krajach ludzie utracą wiarę¹⁴.

W sierpniu Maryja objawiła się dwukrotnie, po raz pierwszy 13 sierpnia 1917 r., jednak w *tym* dniu dzieci nie było w Fatimie, ponieważ zostały uwięzione, i 19 sierpnia samym dzieciom w Valinhos, gdzie prosiła je o modlitwę za grzeszników.

Piąte objawienie z 13 września 1917 r. to usilna prośba Maryi o odmawianie różańca, by uprosić koniec wojny oraz zapowiedź cudu na 13 października. Ostatnie objawienie z 13 października 1917 r. to ukazanie się Świętej Rodziny: św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus i Matki Bożej w bieli i w niebieskim płaszczu, a także Matki Bożej z Góry Karmel i wreszcie „cud słońca” jako potwierdzenie prawdziwości objawień i prawdomówności dzieci. Z październikowego objawienia najważniejszym przesłaniem jest rodzina, jej uświęcenie przez odmawianie różańca i poświęcenie jej członków Niepokalanemu Sercu Maryi¹⁵.

Oprócz tych sześciu głównych objawień pomiędzy majem i październikiem były też również inne, prywatne. Maryja ukazywała się Franciszkowi, ale zwłaszcza Hiacyntcie i Łucji. Tej ostatniej ukazała się m.in. 10 grudnia 1925 r. w klasztorze w Ponte-vedra, następnie 15 lutego 1926 r. dziewczynka miała wizję Dzieciątka Jezus. Oba te objawienia były związane z prośbą o rozpowszechnienie nabożeństwa do Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. W objawieniu z 13 czerwca 1929 r. Matka Boża prosiła o poświęcenie Rosji Jej Niepokalanemu Sercu, o czym Łucja pisze do Piusa XII dopiero 20 grudnia 1940 r.¹⁶

2.3. Znaczenie liczby „trzydzieści”

Siostra Łucja pytana, dlaczego Maryja objawiała się trzynastego dnia miesiąca, odpowiedziała, że liczba ta wskazuje na Trójcę Świętą: jeden Bóg w trzech Osobach. Ks. FOJC dostrzega w tej liczbie nawiązanie do Księgi Estery, która opowiada o zagrożeniu życia ludu Bożego ze strony Hamana i ratunku, który przyszedł dzięki wstawiennictwu królowej Estery. Estera zaś, według ojców Kościoła, była zapowiedzią Maryi. Czytamy w księdze Estery 8,11-12: „Król pozwala Żydom mieszkającym w poszczególnych miastach zgromadzić się i stanąć w obronie swego życia, aby mogli wytracić i wymordować, i wygubić wszystkich zbrojnych swoich wrogów wśród ludów i państw wraz z ich niemowlętami i kobietami, a także aby zabrali ich majątność w jednym dniu, we wszystkich państwach króla Aswera, dnia trzynastego miesiąca dwunastego, to jest miesiąca Adar”.

Liczba 13 pojawia się również przy wydarzeniach będących związanych z wypełnieniem zapowiedzi danych przez Maryję trojgu pastuszkom. M.in. inwazja Niemiec na Austrię miała miejsce 13 marca 1938 r. i ta data, według niej, może być uznana za początek nowej wojny, o której mówiła Maryja. Eugenio Pacelli, późniejszy papież Pius XII, otrzymał święcenia biskupie 13 maja 1917 r., dokładnie w godzinie objawień w Fatimie, natomiast papież Jan Paweł II 13 kwietnia 1991 r. rozpoczął odtwarzanie administracji kościelnej dla katolików obrządku łacińskiego w Rosji¹⁷.

3. Profetyczny charakter objawień fatimskich

3.1. Trzy tajemnice fatimskie

Objawienia fatimskie zawierają, oprócz wezwania do nawrócenia grzeszników i współdziałania w zbawczym dziele Chrystusa przez pokutę i wynagrodzenie, również tzw. tajemnice. Pierwsza z nich, związana z drugim objawieniem się Maryi dzieciom, dotyczyła ustanowienia nabożeństwa do Niepokalanego Serca Maryi i obchodzenia pięciu pierwszych sobót miesiąca jako wynagrodzenia za zniewagi wyrządzone Chrystusowi i Jej samej¹⁸.

Druga tajemnica związana jest z wizją piekła, którą Maryja ukazała dzieciom podczas trzeciego objawienia i zapowiedzią kar, które spadną na ludzkość, jeśli się ona nie nawróci. Największą z nich będzie wybuch nowej wojny za pontyfikatu Piusa XI, gorszej od tej, która się toczyła w czasie trwania objawień. Aby zapobiec ukaraniu ludzkości, Maryja prosiła, by poświęcić Rosję Jej Niepokalanemu Sercu. Jeżeli nie zostanie to uczynione, Rosja rozpowszechni swe błędy, papież będzie wiele cierpieć, ale na koniec Niepokalane Serce Maryi zatryumfuje. Matka Boża obiecała również, że „w Portugalii dogmat wiary zawsze będzie zachowany”¹⁹.

Również w lipcu Maryja przekazała dzieciom trzecią tajemnicę fatimską, która mówi o prześladowaniu Kościoła i śmierci papieża²⁰. Świat nie odpowiedział należycie na orędzie Maryi z Fatimy, dlatego wybuchają wciąż nowe wojny. W liście do ojca Augustyna Fuentes z 1958 r. s. Łucja tak pisała: „Matka Boża jest bardzo niezadowolona, ponieważ ludzie nie wzięli sobie do serca Jej orędzia z 1917 r. Nie przejęli się nim ani ludzie dobrzy, ani źli. Dobrzy postępują tak jak dotychczas i nie przestrzegają norm niebieskich; źli, idąc szeroką drogą zatracenia, nie zwracają żadnej uwagi na grożące im kary. Proszę mi wierzyć, Ojcze, że Pan Bóg bardzo szybko ukarze świat. Będzie to wielka kara! Niech sobie Ojciec wyobrazi, ile dusz pochłonie piekło, jeśli ludzie nie będą się modlić i pokutować. To właśnie jest przyczyną smutku Matki Bożej”. Aby uniknąć kary, mamy dwa skuteczne środki, tzn. modlitwę i ofiarę. „Albo się zbawimy, albo potępimy. Jednak (...) trzeba powiedzieć ludziom, by nie czekali na wezwanie do modlitwy ani ze strony papieża, ani biskupów, ani proboszczów, ani przełożonych. Najwyższy czas, żeby każdy, z własnej inicjatywy, *zaczął* spełniać pobożne uczynki oraz odmienił swoje życie według wskazówek Matki Bożej”²¹.

3.2. Prorocki charakter orędzia fatimskiego

Objawienia fatimskie to odblask i echo objawienia Chrystusa, „skrót wyznania wiary”, „streszczenie Ewangelii”. Dziś wielu teologów poszukuje krótkiej formuły wiary, by współczesnemu, zagubionemu człowiekowi podać jej sens w formie jak najbardziej syntetycznej. Taką formułę mogą znaleźć gotową w orędziu fatimskim, podkreśla L. Scheffczyk²².

Fatima, tak jak Ewangelia, jest przesłaniem zarazem zbawienia, radości, zwycięstwa Niepokalanego Serca Maryi, jak i ostrzeżeniem i przestrożą dla świata i chrześcijaństwa przed nieszczęściami, które spotkają ludzkość, jeśli odrzuci to przesłanie, włącznie z możliwością wiecznego potępienia.

Proctwo jest zawsze napięciem pomiędzy zbawieniem i sądem. Nie inaczej jest z orędziem fatimskim, które jak wszystkie prorocтва dokonuje jednocześnie dwóch *rzeczy*: głosi zbawienie i ostrzega przed możliwym potępieniem w razie nieprzyjęcia zbawienia. Tak postępowali prorocy Starego Testamentu, którzy nie byli „wróżbitami” przepowiadającymi przyszłość, ale ludźmi głoszącymi wolę Bożą. Wzywali do nawrócenia, wskazywali na ratunek lub zgubę, zależnie od przyjęcia woli Bożej lub odrzucenia jej. Takie było zadanie Eliasza (IX w. pChr.): obudzenie na nowo wierności przymierzu, podobnie postępował św. Jan Chrzciciel: „Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie (...). Już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona. Każde więc drzewo, które nie wydaje dobrego owocu, będzie wycięte i w ogień wrzucone” (Mt

3,2.10). Również Chrystus podkreślał, że człowiek musi dokonać wyboru, czy chce być zbawiony, czy potępiony (Łk 6,23.25; Mt 25,33.41).

Także Maryja występuje jako prorokini, i to już u zarania swego macierzyńskiego powołania, gdy w hymnie *Magnificat* zapowiada swoje wywyższenie przez Boga. W Fatimie podkreśla możliwość zbawienia lub potępienia, dwóch dróg, przed którymi staje człowiek, wyrażonymi w obrazach nieba albo piekła. Dziś natomiast dla wielu istnieje inna alternatywa: ziemia albo niebo, piekło zaś znikło. Niebo jest często ukazywane jako ziemski raj, piekło natomiast staje się metaforą ziemskich trudności i cierpienia. Mówi się dziś o „piekle” obozów koncentracyjnych, dla Sartre'a „piekło to inni”, dla Eliota - „piekło - to ja sam”. Dlatego słowa Maryi i dzieci na temat piekła i możliwości wiecznego potępienia są wyzwaniem dla współczesnych, pewnych siebie ludzi, wśród których zanikło poczucie grzechu, a przez to również konieczności bycia zbawionym. Fatima jest lekarstwem na tę chorobę serca: pozwala poznać siłę grzechu, ale jeszcze bardziej moc odkupienia, które przychodzi przez pośrednictwo Matki Odkupiciela²³.

4. Wynagrodzenie - istota przesłania fatimskiego

Istota orędzia fatimskiego została wyrażona przez s. Łucję w postaci ślubowania: „Najdroższa Królowo i Matko, która w Fatimie obiecałaś nawrócenie Rosji i pokój dla świata, aby wynagrodzić Twemu Niepokalanemu Sercu grzechy moje i całego świata, uroczyste Ci obiecuję:

1. Ofiarowywać wszystkie moje czynności, które wynikają z codziennych obowiązków.
2. Codziennie odmówić jedną część różańca z rozważaniami tajemnic.
3. Nosić Szkaplerz Karmelu jako znak obietnicy i akt poświęcenia się Tobie. Będę odnawiała tę obietnicę często, zwłaszcza w chwilach pokusy²⁴.

Można też powiedzieć, że Maryja w Fatimie wskazała na trzy wymiary wynagrodzenia: wynagradzanie Niepokalanemu Sercu Maryi; codzienne odmawianie różańca; duch ofiary w pełnieniu codziennych obowiązków²⁵.

4.1. Wynagrodzenie Ojcu przez Jezusa Chrystusa

Leo Scheffczyk podkreśla, że pojęcie wynagrodzenia jest powiązane z innymi prawdami wiary, zwłaszcza z dziedziny soteriologii, takimi jak świętość Boga, grzech człowieka, zbawcza ofiara Syna Bożego. Zatem wynagrodzenie, o którym mówi Maryja w orędziu fatimskim, kieruje nas ku dziełu zbawienia, które ma początek w Ojcu, wypełnia się w ofierze krzyżowej Chrystusa, zostaje powierzone ludziom, by na nowo powrócić do swego źródła, którym jest Bóg Trójjedyny²⁶.

Ofiara, którą Chrystus złożył za nasze grzechy z siebie samego na krzyżu, jest określana jako zadośćuczynienie zastępcze. Na taki charakter wskazuje już pieśń o Słudze Jahwe z Iz 53,4 nn.: „Lecz On był przebity za nasze grzechy, zdruzgotany za nasze winy. Spadła Nań chłosta zbawienna dla nas, a w Jego ranach jest nasze zdrowie (...). Grób Mu wyznaczono między bezbożnymi, i w śmierci swej był na równi z bogaczem, chociaż nikomu nie wyrządził krzywdy i w jego ustach kłamstwo nie powstało (...). Zaczny mój Sługa usprawiedliwi wielu, ich nieprawości On sam dźwigać będzie”.

Tekst ten mówi wyraźnie, że Mesjasz, czyli Sługa Pański, jest bez grzechu, i z powodu naszych win będzie On cierpiał zamiast nas, umrze jako niewinny baranek ofiarny, aby nam wysłużyć pokój i sprawiedliwość. Sam Chrystus wyraża ideę zadośćuczynienia zastępczego w słowach: „Syn Człowieczy nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mt 20,28; Mk 10,45), jak również w Ewangelii Janowej: „Życie moje oddaję za owce” (J 10,15).

Także w listach św. Pawła wyraźnie zaznacza się teologia cierpienia zastępczego: „On to dla nas grzechem uczynił Tego, który nie znał grzechu, abyśmy się stali w Nim sprawiedliwością Bożą” (2Kor 5,21); „Z tego przekleństwa Prawa Chrystus nas wykupił - stawszy się za nas przekleństwem, bo napisane jest: Przeklęty każdy, którego powieszono na drzewie” (Gal 3,13); „Wszyscy bowiem zgrzeszyli i pozbawieni są

chwaly Bożej, a dostępują usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Chrystusie Jezusie. Jego to ustanowił Bóg narzędziem prześlania przez wiarę mocą Jego krwi" (Rz 3, 23-25). Por. także IPt 2,24; 3,18; Rz 5,8-11; Hbr 9,10-14; 1 J 2,2.

Prawda o cierpieniu zastępczym Chrystusa była obecna od początku w myśli chrześcijańskiej. Klemens Rzymski (+98) pisze: „Z miłości do nas, Pan nasz Jezus Chrystus z woli Bożej krew za nas oddał i ciało za ciała nasze oraz duszę za dusze nasze" (IKor 49,6). Podobnie nauczali św. Ireneusz (Przeciw herezjom V, 1,1), św. Cyprian (Ep 75), św. Atanazy (De Inc Yerbi 9) i św. Ambroży (In Ps. 37 n 53)²⁷;

Św. Anzelm Kantuaryjski (+1109) przejął z Pisma Świętego i Tradycji ideę o zastępczym cierpieniu Chrystusa i w swoim dziele *Cur Deus homo* opracował w formie systematycznej teorii odkupienia. Nowość jego podejścia polega na tym, że ojcowie, wyjaśniając zbawcze dzieło Chrystusa, więcej mówią o skutkach grzechu niż o winie grzechu i dlatego mocno podkreślają negatywną stronę zbawienia, tzn. wykupienie z niewoli grzechu i szatana. Natomiast Anzelm wychodzi od kwestii odpowiedzialności człowieka za grzech, mówi o winie, jaką zaciąga człowiek grzesząc. Grzech obraża Boga w sposób nieskończony i dlatego wymaga nieskończonego zadośćuczynienia. Jednak takie zadośćuczynienie może być dokonane jedynie przez Osobę Boską. Aby mogła ona w zastępstwie ludzi, zamiast nich, dokonać tego aktu, musi być jednocześnie człowiekiem, a więc Bogiem-Człowiekiem²⁸.

4.2. Udział Maryi w wynagrodzeniu Bogu Ojcu

Dla niektórych „współdziałanie” w zbawieniu innych to uzurpowanie sobie dzieła Chrystusa, jedyne Odkupiciela. Oczywiście, można współdziałać, współcierpieć dla zbawienia innych tylko „przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie”, który, jako Głowa swego Mistycznego Ciała—Kościoła, umożliwia włączenie się jego członkom w swoje zbawcze dzieło. Widać to wyraźnie na przykładzie Maryi. Ona pierwsza przyjęła zbawienie w sposób tak doskonały, że może się nim podzielić z innymi ludźmi. Dlatego można mówić o Niej, że jest Pośredniczką, bez odbierania czegokolwiek jednemu pośrednictwu swego Syna (por. 1 Tm 2,5), a raczej je uwypuklając. Maryja jest Tą, w której współpraca ludzi z Chrystusem w dziele zbawczym miała swój doskonały początek. Przez całe swoje życie, ale szczególnie pod krzyżem, reprezentowała cały Kościół, współcierpiąc ze swoim Synem dla zbawienia świata.

To, czym się wyróżnia Fatima, to uwagą skierowaną na „serce” Maryi, rozumianej w sensie natury duchowo-cieleśnej jako istota, głębia człowieka. Nie dziwi więc, że Maryja zachęca do poświęcenia się Jej Niepokalanemu Sercu, które uczy nas współdziałania z Najświętszym Sercem Jezusa w dziele zbawienia²⁹.

4.3. Uczniowie Chrystusa zaproszeni do wynagradzania za grzechy innych

Leo Scheffczyk zauważa, że „jedną z wielkich pokus, z którą musieli walczyć chrześcijanie wszystkich czasów, była tendencja do zajęcia się sobą samym, do troski o zbawienie własnej duszy i osobisty rozwój duchowy. Ponieważ świata nie da się zmienić, lepiej zająć się sobą samym, własnym trwaniem w łasce Bożej. Jednak pierwsi chrześcijanie nie zamykali się w sobie, ale przeżywali swoje chrześcijaństwo w poczuciu odpowiedzialności za zbawienie, nie tylko własne, ale wszystkich ludzi, a nawet całego świata”. Do tego wzywał św. Paweł, gdy pisał o konieczności złożenia siebie w ofierze: „A zatem proszę was, bracia, przez miłosierdzie Boże, abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą, świętą, Bogu przyjemną, jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej” (Rz 12,1). Natomiast w Liście do Kolosan 1,24 pisał: „Teraz raduje się w cierpieniach za was i ze swej strony w moim ciele dopełniam braki udręk Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół”. Bierze udział w cierpieniu Chrystusa, gdy jednoczy własne cierpienie z Jego Męką i ofiaruje je za innych ludzi, którym przyniesie to zbawienie, dzięki Chrystusowi.

Podobny sposób przeżywania chrześcijaństwa mamy w Fatimie, gdzie wezwanie do

osobistego nawrócenia, pokuty, poświęcenia się Bogu nie oznacza zamknięcia się w sobie samym, ale jest ściśle związane z podjęciem odpowiedzialności za tych, którzy z różnych powodów nie otworzyli się jeszcze na działanie łaski. O tych ludziach myśli Matka Boża, gdy zachęca dzieci: „Módlcie się, módlcie się usilnie, gdyż wiele dusz idzie do piekła, bo nie ma nikogo, kto by w ich intencji składał ofiary i za nie się modlił”³⁰.

Tymczasem dziś orędzie fatimskie, a zwłaszcza ta jego część, która mówi o współudziale ludzi w dziele zbawienia, jest często odrzucana, będąc jakoby sprzeczną z wizją dobrego i miłosiernego Boga, który nie może wymagać cierpienia, czy to swego Syna, czy tym bardziej ludzi, dla zmazania grzechów.

Jednak w Fatimie Maryja pouczała trójkę dzieci, że grzechy ludzkie obrażają Majestat Boga, czyli Jego świętość. Grzech oznacza odrzucenie przez człowieka miłości i łaski Boga, obraca się przeciw człowiekowi i sprowadza na niego nieszczęścia. Bóg obrażony przez człowieka nie reaguje tak jak obrażony człowiek, przeciwnie - pragnie go zbawić przez napełnienie go na nowo swoją świętością, objawioną najpełniej w Ukrzyżowanym. Święty Bóg, źródło życia, nie chce pozostawić człowieka w grzechu i śmierci, pragnie jego przemiany, powrotu do Boga, ale przy zgodzie człowieka i za jego współudziałem. Więcej nawet, Bóg pozwala nam współcierpieć dla zbawienia innych ludzi, a nawet to nakazuje, o czym jasno mówią objawienia fatimskie³¹.

Kard. Scheffczyk podkreśla, że „W prostocie słów orędzia fatimskiego zamyka się sama w sobie jak w ziarnie pełnia wiary chrześcijańskiej. Bowiem to, co wiara ta głosi o miłości Bożej i sprawiedliwości, o łasce i grzechu oraz o odkupieniu grzechów poprzez zastępczą ofiarę Chrystusa, zostało zawarte w nauce o wynagrodzeniu”. Fatima nadaje tej tradycyjnej nauce nowe ujęcie, które polega na pogłębieniu „wiary w Odkupienie dokonane przez Jezusa Chrystusa” oraz na skierowaniu dramatycznego apelu „o kontynuację dzieła zbawienia przez współdziałanie wierzących, tzn. przez apostołstwo modlitwy, ofiary i wynagrodzenia, co może i powinno służyć dobru wszystkich ludzi”³².

5. Fatima a nowa ewangelizacja

5.1. Czym jest nowa ewangelizacja?

Sformułowanie „nowa ewangelizacja” zostało użyte po raz pierwszy przez Jana Pawła II w Nowej Hucie 9 czerwca 1979 r., a następnie podczas pielgrzymki na Haiti 9 marca 1983 r. Jednak sama idea nowej ewangelizacji ma dłuższą historię, o czym świadczy m.in. Enchiridion Nowej Ewangelizacji opublikowany w 2012 r., który obejmuje nauczanie Magisterium Kościoła w latach 1939-2012, czyli od Piusa XII do Benedykta XVI³³.

Papież Benedykt XVI w homilii na rozpoczęcie Synodu o Nowej Ewangelizacji 7 października 2012 r. wyjaśnił, że ewangelizacja dotyczy trzech obszarów głoszenia Ewangelii: *ad gentes*, czyli głoszenia Ewangelii rym, którzy jeszcze nie znają Jezusa Chrystusa i Jego orędzia zbawienia; *nowa ewangelizacja* w sensie ścisłym, która skierowana jest do osób, które chociaż zostały ochrzczone, oddaliły się od Kościoła i żyją bez odniesienia do praktyki chrześcijańskiej, *etsi Deus non daretur*; wreszcie trzeci rodzaj ewangelizacji to działalność duszpasterska i katechetyczna skierowana do wiernych z naszych wspólnot parafialnych³⁴.

W homilii na rozpoczęcie Roku Wiary 11 października 2012 r. papież Benedykt XVI odniósł się do głównego celu Soboru Watykańskiego II, którym było ukazanie prawdy i piękna wiary współczesnemu człowiekowi. To pragnienie trzeba dziś na nowo rozpalic, mówił papież w przededniu 50. rocznicy otwarcia soboru. Nowa ewangelizacja jest dziś jeszcze bardziej konieczna niż przed pięćdziesięciu laty, mówił papież, ponieważ okres ten był, niestety, czasem rozszerzania się duchowej pustyni i pustki. Ale właśnie w kontekście tej pustyni „możemy odkryć na nowo radość wiary, jej życiowe znaczenie dla nas, mężczyzn i kobiet (...) - Na pustyni trzeba nade wszystko ludzi wiary, którzy swym własnym życiem wskazują drogą ku Ziemi Obiecanej i w ten sposób uobecniają nadzieję. Żywa wiara otwiera serce na Łaskę Boga, która uwalnia od pesymizmu. Dziś bardziej niż kiedykolwiek ewangelizowanie oznacza bycie

świadczeniem nowego życia, przemienionego przez Boga, i w ten sposób wskazywanie drogi", mówił Benedykt XVI³⁵.

5.2. Fatima światłem na drodze nowej ewangelizacji

W przemówieniu Jana Pawła II wygłoszonym do biskupów portugalskich 13 maja 1991 r., które można uznać za programowe, gdy chodzi o ewangelizację Europy, papież podkreślił, że „Kościół trzeciego tysiąclecia zrodzi się z ponownej ewangelizacji, którą trzeba podjąć" (pkt. 3). „Europa, stara i nowa ziemia ewangelizacji, łaknie - czasem nieświadomie - odrodzenia duchowego" (pkt. 4).

W tym dziele nowej ewangelizacji szczególną rolę odgrywa Fatima, mówił Jan Paweł II: „Czyż Fatima, miejsce o tak głębokiej wymowie duchowej, nie powinna odegrać doniosłej roli w tej nowej i niezbędnej ewangelizacji? Fatima, trwająca niezmiennie w milczącym słuchaniu głosu Boga, nadal jest stałym punktem odniesienia i wezwaniem do życia ewangelią (...). Z Cova da Iria rozlewa się jakby światło pocieszenia, niosące nadzieję i pozwalające zrozumieć wydarzenia, które kształtują koniec drugiego tysiąclecia" (pkt. 5). „Wszystko to stanie się dla was łatwiejsze Jeśli prowadząc wiernych tą samą drogą, będziecie urzeczywistniać w waszym życiu posłannictwo Fatimy, które jest echem wezwania ewangelicznego: «Czas się wypełnia i bliskie jest Królestwo Boże. Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię» (Mk 1, 15). Czuwać i modlić się, modlitwa i pokuta - oto synteza orędzia, które Najświętsza Dziewica nieustannie powtarza nam, poczynając od Fatimy. Modlitwa i pokuta, jak przypomina apostoł Paweł, są orężem chrześcijanina w duchowej walce «przeciw Zwierzchnościom, przeciw Władzom, przeciw rządcom świata tych ciemności, przeciw pierwiastkom duchowym zła na wyżynach niebieskich» (Ef 6,12)" (pkt. 6)³⁶.

5.3. Osobisty i wspólnoty wymiar nowej ewangelizacji

Matka Boża w Fatimie w pierwszym rzędzie zachęca dzieci, a za ich pośrednictwem wszystkich ludzi, do osobistego nawrócenia, przemiany życia, wynagradzania za grzechy innych, czyli do „autoewangelizacji". To orędzie jest jak najbardziej zgodne z orędziem ewangelicznym. Chrystus wzywał wprawdzie do osobistego nawrócenia, przemiany życia, czynienia pokuty i pójścia za Nim. Ten osobisty wymiar ewangelizacji jest dziś niewystarczająco obecny w wezwaniu do nowej ewangelizacji, która jest najczęściej rozumiana jako organizacja i udział w różnego rodzaju spotkaniach modlitewnych, konferencjach, zlotach, słowem - wydarzeniach o charakterze masowym. Zanedbywane jest natomiast uświadamianie, że wszelka ewangelizacja zaczyna się od siebie, domaga się osobistego zaangażowania, pokuty, wyrzeczenia na wzór trojga pastuszków, którzy dla pocieszenia Maryi potrafili nosić na swoim ciele szorstkie sznury czy ofiarowywali, jak Hiacynta i Franciszek, swoje choroby i cierpienia za zbawienie grzeszników. Podobnie zresztą czynili inni święci, np. św. Teresa z Lisieux i św. Faustyna Kowalska. Nowa ewangelizacja to przede wszystkim aktywność duchowa, a dopiero później i w jej konsekwencji zewnętrzna. Jeśli o tym zapomnimy, popadniemy w „herezję czynu", o której mówił już papież Paweł VI, która przyniesie niewiele albo żadnego owocu.

Fatima uczy nas jednak również, że Maryja pragnie poświęcenia Jej sercu całej ludzkości, i to przez Ojca świętego. Następca św. Piotra odgrywa w objawieniach fatimskich i wypełnieniu woli Maryi kluczową rolę. Zatem chodzi o włączenie całego Kościoła w dzieło wynagrodzenia Boga za grzechy ludzi.

Jedną z inicjatyw, która wpisuje się odczytanie przesłania fatimskiego jako zachęty do nowej ewangelizacji, jest Wielka Nowenna Fatimska, która w Portugalii stała się programem duszpasterskim przygotowującym miejscowy Kościół do stulecia objawień w Cova da Iria³⁷.

Tego rodzaju inicjatywy mogą przyczynić się do tego, by Kościół stawał się coraz bardziej piotrowy, janowy i maryjny zarazem, tzn. by realizował swoje posłanie ojcowskie, mistyczne i macierzyńskie.

Zakończenie

Orędzie fatimskie zachęca nas do spojrzenia na rzeczywistość oczami Maryi, a przez nie oczami Boga. Maryja z jednej strony uczy nas, że nie należy zamykać oczu na fakt odchodzenia ludzi od Boga i obrażania Go swymi grzechami, również przez chrześcijan z powodu ich niewierności i małoduszności. Z drugiej strony Matka Odkupiciela daje nam do ręki konkretne narzędzia, które, jeśli zostaną użyte, pozwolą zmienić sytuację na świecie, mogą doprowadzić do tego, co określamy dziś mianem „nowej ewangelizacji”. Jest to mianowicie postawa wynagradzania za grzechy i niewierności własne i innych ludzi, która realizuje się poprzez akty pokuty, nabożeństwo do Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny i modlitwę różańcową. Postawa ta realizuje się jednocześnie na dwóch poziomach: indywidualnym i wspólnotowym. Oba są konieczne, choć wydaje się, że dziś bardziej konieczne jest podkreślenie, że każdy chrześcijanin jest osobiście zaproszony przez Maryję do dzieła wynagradzania Bogu za grzechy własne i innych ludzi. Tylko osobiste przyjęcie wezwania mającego źródło w nauczaniu Chrystusa: „nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię”, może przynieść owoce w postaci ewangelizacji będącej dziełem wspólnoty Kościoła, wspólnoty ludzi wierzących.

PRYZPISY

¹ Ks. dr hab. Janusz Bujak prof. US, kierownik Katedry Teologii Dogmatycznej WT US, adres do korespondencji: ul. Seminaryjna 2, 75-950 Koszalin, e-mail: bujak@koszalin.opoka.org.pl.

² B. Kumor, *Historia Kościoła. Czasy najnowsze 1815-1914*, t. 7, Lublin 2001, s. 238; G. Kucharczyk, *Mity i fakty. Zeszyty historii Kościoła. Zeszyt III: od Waltera do Fatimy*, Poznań 2014, s. 111.

³ A.M. Ferreira, *Portugal im Jahren na 1860*. w: *Die Geschichte des Christentums. Religion – Politik - Kultur, t. 11, Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914)*, Freiburg im Breisgau 1997 (Sonderausgabe 2010), s. 628; G. Kucharczyk, *Mity I fakty...*, s. 112-117.

⁴ A.M. Ferreira, *Der Katholizismus in Portugal (1914-1958)*, w: *Die Geschichte des Christentums. Religion— Politik-Kultur, t. 12, Erster undzweiter Weltkrieg. DemokratienundtotalitdreSysteme (1914- 1958)*. red. J-M Mayeur; K. Meier, Freiburg im Breisgau 2010 (Sonderausgabe), s. 500.

⁵ A.M. Ferreira, *Portugal im Jahren na 1860...*, s. 630; M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego. Czasy najnowsze (1914-1978)*, t. 4, Warszawa 1992, s. 123; K. Kuźmiak, *Fatimska Matka Boża*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5. Lublin 1989, koi. 70-74.

⁶ A.M. Ferreira, *Der Katholizismus in Portugal (1914-1958)...*, s. 504; M. Banaszak. *Historia Kościoła katolickiego...*, s. 123; J. Szymański, *Portugalia. Kościół katolicki. Dzieje*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, Lublin 2012, koi. 20, gdzie czytamy, że „liczba zamordowanych 1915-1917 księży i katolików świeckich dwukrotnie przewyższyła liczbę żołnierzy portug. poległych na franc. froncie. Do złagodzenia polityki antykości. przyczyniły się objawienia maryjne w Fatimie 1917 (...)”.

⁷ G. de Marchi, *To była Pani Iśniąca bardziej niż słońce*, Fatima, brw, s. 26; charakterystyka Hiacynty i Franciszka przez s. Łucję oraz jej opis objawień zostały spisane w książce *Siostra Lucja mówi o Fatimie*, red. L. Kondor, J.M. Alonso, Fatima 1989.

⁸ G. de Marchi, *To była Pani Iśniąca....*, s. 27.

⁹ Tamże, s. 29-30.

¹⁰ J. Policarpo, *Kardynał patriarcha Lizbony powiedział, że Fatima to program duszpasterski*, <http://www.falima2017.org/pl/aktualnosci/2010-2011/kardynał->

patriarcha-lizbony-powiedzial-ze-fatiraa-to-program-duszpasterski (dostęp 05.06.2014); uzasadnienie stosowania względem Maryi określeń takich jak Pośredniczka, Współodkupicielka, Szafarka łask. znajdziemy w książce o. R. Kosteckiego, *Znaczenie objawień w Fatimie*, Kraków 1947, s. 29-44.

¹¹ Visconde de Montelo (Padre Manuel Nunes Formigao), *Fatima. Os Primeiros Escritos (1917-1923)*, Lisboa 2010. Książka ta jest kronikarskim zapisem wydarzeń mających miejsce w Fatimie podczas objawień i w ciągu kilku lat po ich zakończeniu, spisany przez wybitnego teologa, naocznego świadka dwóch ostatnich objawień i powiernika trojga dzieci, sługi Bożego o. Manuela Nunes Formigao, zwanego ze względu na swoje zaangażowanie w propagowanie orędzia fatimskiego „czwartym pastuszkiem”; udział ks. Formigao w rozeznaniu prawdziwości objawień fatimskich i ich propagowania został przed stawiony w dziele J.M. Alonso, *O dr. Formigao hometn de Deus e apostato de Fatima*, Fatima 1979, s. 98-142.

¹² R. Fox, *Fatima dla wszystkich pokoleń. Wspomnienia i refleksje*, Ząbki 2011, s. 37-38. Ks. Fox za uważa również, że Jan Paweł II, w szczególny sposób związany z Fatima, w czasie trwania Roku Różańca (X 2002-X 2003) w kwietniu 2003 ogłosił encyklikę *Ecclesia de Eucharistia*, natomiast 17 X 2004 uroczyście zainauguował Rok Eucharystii w Kościele katolickim, który zakończył się synodem biskupów trwającym od 2 do 22 X 2005 roku. Można powiedzieć, że Rok Różańca był ukoronowaniem jego pontyfikatu, a Rok Eucharystii jego zakończeniem.

¹³ R. Fox, *Fatima dla wszystkich pokoleń...*, s. 43.

¹⁴ Tamże, s. 44-48; L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju*, Poznań 1995, s. 47-48, gdzie autor podkreśla, że trzy pierwsze objawienia mówią o Sercu Maryi i skutkach nabożeństwa do Niego. „Sercu Maryi została tu wręcz nadana ranga środka i narzędzia zbawienia”. Dlaczego tak wielkie znaczenie przypisane jest Sercu Maryi i czci do Niego? Serce jest symbolem człowieka w jego całości: jako ducha, woli, rozumu i uczuć. „Przed wszystkim jest to symbol miłości, która w człowieku jest siłą głębszą, żywniejszą i szczególniejszą w porównaniu z konstruktywnym rozumem. Serce Jezusa zaś zwraca uwagę na jedyną w swoim rodzaju bosko-ludzką miłość Odkupiciela, która płonęła w głębokościach Jego bytu ludzkiego i która wylała się z otwartego boku (J 19,34) na całą ludzkość. Zastosowany do Maryi symbol serca oznacza (s. 47) najgłębsze wzruszenie Matki łaską i miłością Bożą, jak również niezwykle intensywne zwrócenie się łak szczególnie Umiłowanej do Boga i ludzi, którym została podarowana za Matkę (por. J 19,26)”.

¹⁵ R. Fox, *Fatima dla -wszystkich pokoleń...*, s. 49-55.

¹⁶ Tamże, s. 56-58.

¹⁷ Tamże, s. 60-61; *Nowe diecezje w Związku Radzieckim*, „Tygodnik Katolicki Niedziela” (1991), nr 17, s. 3; *Rosja: pierwszy kościół pw. św. Jana Pawła U*, <http://www.niedziela.pl/artukul/8947/Rosja--pierwszy-kosciol-pw-sw-Jana-Pawla> (dostęp 05.06.2014).

¹⁸ K. Gołębsewski, *Fatima — 90 lat niezwyklego przesłania maryjnego*, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne” (2007), nr 10-12, s. 61.

¹⁹ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 42-44; K. Gołębsewski, *Fatima...*, s. 62; C. Ryszka, *Fatima*,

objawienie końca czasów, Bytom 1997, s. 87, gdzie za R. Fox, *Ponowne odkrycie Fatimy*, autor cytując następującą interpretację tych słów przez o. Joaquina Alonso (+1981): „Stwierdzenie, że w Portugalii dogmat wiary będzie zawsze zachowany, wyraźnie wskazuje na to, że w innych krajach nastąpi kryzys wiary, a nawet może dojść do jej utraty. Całkiem możliwe, że odnosi się to nie tylko do «kryzysu wiary» w Kościele, ale dotyczy też konfliktów między katolikami i różnych wyznań wśród hierarchii. Łucja wiele razy mówiła o wypaczeniach wiary wśród księży i wiernych. Jednakże w jej wypowiedziach odnoszących się do biskupów, zawsze widoczna jest jej subtelność i delikatność”.

²⁰ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 46.80-83; P. Urbańczyk, *Fatima - duchowe wezwanie*

dla Kar
melu, „Karmel” 3(2001), Kraków 2001, s. 59-66,
<http://szkaplerz.pl/szata/index.php?go=art03> (dostęp 05.06.2014); C. Ryszka, *Fatima, objawienie końca...*, s. 170, gdzie przytoczona jest opinia wspomnianego już o. Alonso, który w rozmowie z ks. Foxem „nie zawahał się stwierdzić, że trzecia tajemnica fatimska dotyczy kryzysu wiary. Podważanie podstaw wiary, domaganie się daleko idących zmian w doktrynie katolickiej, moralny kompromis, odchodzenie od praw, jakich od wieków naucza Kościół - to jest trzecia tajemnica fatimska. Nie ulega wątpliwości, że te właśnie zagrożenia Kościoła są przyczyną największych cierpień Papieża. To są właśnie te rzucane w Ojca Świętego kamienie - które widziała mała Hiacynta. W tym kontekście można mówić o prorockim charakterze objawień, o znacznie większym i głębszym ich znaczeniu, aniżeli potocznie się sądzi”.

²¹ W. Szczygieł, *Orędzia pokuty i miłosierdzia. Objawienia w Guadalupe, la Salette, Lourdes i Fatimie*,

Kraków 2004, s. 261; A.A. BorelH, *Fatima - orędzie tragedii czy nadziei?* Kraków 2003, s. 13: „W celu uniknięcia, w miarę możliwości, straszliwych następstw ostatecznej fali kar zapowiedzianych przez Matkę Bożą i zarazem przyspieszenia błogosławionej jutrzenki triumfu Niepokalanego Serca Maryi – który Ona obiecała - powinniśmy uciec się do wskazanych środków: żarliwsze nabożeństwo do Matki Bożej, modlitwa, a zwłaszcza odmawianie różańca, pokuta, wypełnianie przykazań Prawa Bożego. Tylko w ten sposób można będzie rozwiązać ten straszny kryzys na świecie” i osiągnąć trwały pokój.

²² L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 17-21.

²³ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 40-64.

²⁴ Jan Paweł II o *Fatimie. Trzecia tajemnica fatimska z komentarzem Kongregacji Nauki Wiary*, red.

M. Czeakański, Kraków 2000, s. 35.

²⁵ Tamże, s. 36-37; S.M. Kałdon, *Biblijne podstawy orędzia fatimskiego*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 1(2012), s. 30-45, gdzie autor ukazuje biblijny fundament wezwania Maryi do pokuty, modlitwy, nabożeństwa do Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny i odmawiania różańca; S. Labo, *Zamach na papieża w świetle Fatimy i cieniu jednej rewolucji*, Rzym 1983, s. 220-233; R. Kostecki, *Znaczenie objawień w Fatimie...*, s. 45-88.

²⁶ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 22.

²⁷ J. Bujak, „On jest obrazem Boga niewidzialnego” (Koi 1, 15). Wprowadzenie do chrystologii, *Szczecin 2011*, s. 180.

²⁸ Tamże, s. 181-182. Francuski filozof René Girard również podkreśla wyjątkowość ofiary Chrystusa. Kładzie ona bowiem kres archaicznym religiom i kultom, których istotą była ofiara z „kozła ofiarnego”, będąca rodzajem „mordu założycielskiego”. Liczne mity różnych kultur mówią o pierwotnej walce wszystkich przeciw wszystkim, z której powstaje pokój i ład dzięki wyodrębnieniu z grupy jednego z jej członków, który zostaje uznany za przyczynę niepokojów. Wyrzucony albo zabity przez grupę „kozioł ofiarny” zostaje następnie uznany za boski byt, ponieważ jest źródłem nie tylko wojen, ale w ostateczności również pokoju. Kultura i religia mają swoje źródło właśnie w tym mordzie założycielskim, który jest powtarzany w sposób rytualny lub realny. Girard podkreśla, że w Piśmie Świętym, zwłaszcza w ofierze Chrystusa, usprawiedliwiona nie jest społeczność, która dokonuje linczu na kimś, kto uznany jest za przyczynę jej nieszczęść, ale ofiara, Chrystus, który sam siebie ofiaruje. Dlatego Jego śmierć unieważnia, albo raczej wypełnia ofiary, będące realizacją idei „kozła ofiarnego”; por. R. Girard, *Kozioł ofiarny*, Łódź 1987; R. Girard, *Sacrum i przemoc*, Poznań 1993; A. Romejko, *Teoria mimetyczno-ofiarnicza. Wprowadzenie do antropologii René Girarda*, „Studia Gdańskie” 15-16(2002-2003), s. 55-64; W. Palaver, *Die Fra-ge des Opfers im Spannungsfeld von West und Ost. René Girard, Sitnom Well und Mahatma Gandhi uber Gewalt und Gewaltfreiheit*, „ZeitschriftfurKatholischeTheologie”

132(2010), s. 462-481; G. Pełczyński, Bez kozła ofiarnego, „Cywilizacja” (2014), nr 49, s. 130-136.

²⁹ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 23.36-37; J. Bujak, *Uczestnictwo Maryi w kenozie i wywyższeniu Chrystusa*, „Rocznik Skrzatuski” (2013), t. 1, s. 13-25.

³⁰ L. Scheffczyk, *Obietnica pokoju...*, s. 32, 34-35.

³¹ Tamże, s. 24-29.

³² Tamże, s. 34.

³³ Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione, *Enchiridion della Nuova Evangelizzazione. Testi del Magistero pontificio e conciliare 1939-2012*, Città del Vaticano 2012.

³⁴ Benedykt XVI, *Kościół istnieje po to, by ewangelizować. Homilia Benedykta XVI podczas Mszy*

św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów, „L'Osservatore Romano” (2012), nr 11, s. 17-19. Ojciec Święty w swojej homilii podkreślił, że do ewangelizacji, do której jest wezwany Kościół, należą dwie szczególne gałęzie: „(...) *misio ad gentes*, czyli głoszenie Ewangelii tym, którzy jeszcze nie znają Jezusa Chrystusa i Jego orędzia zbawienia” oraz nowa ewangelizacja, skierowana „zasadniczo do osób, które chociaż zostały ochrzczone, oddaliły się od Kościoła i żyją bez odnoszenia się do praktyki chrześcijańskiej. Rozpoczynające się dziś zgromadzenie synodalne jest poświęcone tej nowej ewangelizacji, aby sprzyjać w przypadku tych osób nowemu spotkaniu z Panem, który sam jeden wypełnia ludzkie życie głębokim sensem i pokojem; aby sprzyjać odkryciu na nowo wiary, źródła łaski, niosącej radość i nadzieję w życie osobiste, rodzinne i społeczne. Oczywiście, takie szczególne ukierunkowanie nie może zmniejszać ani aktywności misyjnej we właściwym tego słowa znaczeniu, ani też zwyczajnej działalności ewangelizacyjnej w naszych wspólnotach chrześcijańskich. W istocie trzy aspekty jednej i tej samej ewangelizacji wzajemnie się dopełniają i umacniają” (s. 18).

³⁵ Benedykt XVI, *Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata*. Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary, „L'Osservatore Romano” (2012), nr 11, s. 9-10. ³⁶ Jan Paweł II, W światłach Fatimy nowa ewangelizacja Europy. Przemówienie Ojca Świętego wygłoszone 13 maja do biskupów portugalskich, „L'Osservatore Romano” (1991), nr 7, s. 24-25.

³⁷ Na temat Wielkiej Nowenny Fatimskiej 13 V 2009-13 V 2017 por. <http://www.sekretariatfatimski.pl/wielka-nowenna-fatimska> (dostęp 05.06.2014). Tematy na dany rok Nowenny to: 2009 - Pewni zwycięstwa. Konfrontacja z cywilizacją śmierci; 20! O —Bezpieczni na krawędzi czasu. Zawsze przy Maryi; 2011 -Więcej niż doczesność. Jest niebo, jest piekło, jest czyściec; 2012-Nie żyjemy dla siebie. Wynagradzanie za grzechy świata; 2013 - Eucharystyczny klucz. Cud nad cudami, który zmienia wszystko; 2014 - Zapraszani do nieba. Jednak różaniec, szkaplerz, sznur pokutny; 2015 - Potęga rodziny. Domowy Kościół, którego nie przemogą bramy piekła; 2016 - Bóg jest miłosierny. Ostatnie słowo należy do Boga, który jest Miłością; 2017-Droga przez Serce. Przymierze serc Jezusa, Maryi i naszych.

Bibliografia

Alonso J.M., O dr. Formigao homem de Deus e apostola de Fatima, Fatima 1979.

Banaszak M., Historia Kościoła katolickiego. Czasy najnowsze (1914-1978), t. 4, Warszawa

1992.

Benedykt XVI, Pielgrzymka na pustyniach współczesnego świata. Homilia Ojca Świętego, wygłoszona podczas Mszy św. na rozpoczęcie Roku Wiary, „L'Osservatore Romano” (2012), nr 11, s. 9-10.

Benedykt XVI, Kościół istnieje po to, by ewangelizować. Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Biskupów, „L'Osservatore Romano” (2012), nr 11, s. 17-19.

Borelli A.A., Fatima — orędzie tragedii czy nadziei? Kraków 2003.

Bujak J., „ On jest obrazem Boga niewidzialnego ” (Koi ł, 15). Wprowadzenie do chrystologii, Szczecin 2011.

Bujak J., Uczestnictwo Maryi w kenozie i wywyższeniu Chrystusa, „Rocznik Skrzatuski” (2013), t. 1,5.13-25.

Ferreira A.M., Der Katholizismus in Portugal (1914-1958), w: Die Geschichte des Christentums. Religion-Politik-Kultur, tom XII, Erster und zweiter Weltkrieg, Demokratien und totalitäre Systeme (1914-1958), red. J-M Mayeur; K. Meier, Freiburg im Breisgau 2010 (Sonderausgabe), s. 500-515.

Ferreira A.M., Portugal im Jahre 1860, w: Die Geschichte des Christentums. Religion-Politik —Kultur, tomXI, Liberalismus, Industrialisierung, Expansion Europas (1830-1914), Freiburg im Breisgau 1997 (Sonderausgabe 2010), s. 621-630.

Fox R., Fatima dla wszystkich pokoleń. Wspomnienia i refleksje, Ząbki 2011.

Girard R., Kozioł ofiarny, Łódź 1987.

Girard R., Sacrum i przemoc, Poznań1993.

Gołebiewski K., Fatima - 90 lat niezwykłego przesłania maryjnego, „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne” (2007), nr 10-12, s. 60-66.

Jan Paweł II o Fatimie. Trzecia tajemnica fatimska z komentarzem Kongregacji Nauki Wiary, red. M. Czekański, Kraków 2000.

Jan Paweł II, Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”. O Eucharystii w życiu Kościoła (17.04.2003), Kraków 2003.

Jan Paweł II, W świetłach Fatimy nowa ewangelizacja Europy. Przemówienie Ojca Świętego wygłoszone 13 maja do biskupów portugalskich, „L'Osservatore Romano” (1991), nr 7, s. 24-25.

Kaldon S.M., Biblijne podstawy orędzia fatimskiego, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 1(2012), s. 30-45.

Kostecki R., Znaczenie objawień w Fatimie, Kraków 1947.

Kucharczyk G., Mity i fakty. Zeszyty historii Kościoła. Zeszyt III: od Woltera do Fatimy, Poznań 2014.

Kumor B., Historia Kościoła. Czasy najnowsze 1815-1914,1. 7, Lublin 2001.

Kuźmiak K., Fatimska Matka Boża, w: Encyklopedia katolicka, t. 5, Lublin 1989, kol. 70-74.

Labo S., Zamach na papieża w świetle Fatimy i cieniu jednej rewolucji, Rzym 1983.

Marchi G. de, To była Pani Iśniąca bardziej niż słońce, Fatima, brw.

Montelo Visconde de (Padre Manuel Nunes Formigao), Fatima. Os Primeiros Escritos (1917-1923), Lisboa 2010.

Nowe diecezje w Związku Radzieckim, „Tygodnik Katolicki Niedziela” (1991), nr 17, s. 3.

Palaver W., Die Frage des Opfers im Spannungsfeld von West und Ost. René Girard, Simone Weil und Mahatma Gandhi über Gewalt und Gewaltfreiheit, „Zeitschrift für Katholische Theologie” 132(2010), s. 462-481.

Pełczyński G., Bez kozła ofiarnego, „Cywilizacja” (2014), nr 49, s. 130-136.

Policarpo J., Kardynał patriarchy Lizbony powiedział, że Fatima to program duszpasterski, <http://www.fatima2017.org/pl/aktualnosci/2010-2011/kardynal--patriarcha-lizbony-powiedzial-ze-fatima-to-program-duszpasterski>.

Pontificio Consiglio per la Promozione della Nuova Evangelizzazione, Enchiridion della Nuova Evangelizzazione. Testi del Magistero pontificio e conciliare 1939-2012, Città del Vaticano 2012.

Romejko A., Teoria mimetyczno-ofiarnicza. Wprowadzenie do antropologii René Girarda, „Studia Gdańskie” (2002-2003), t. 15-16, s. 55-64.

Rosja: pierwszy kościół pw. św. Jana Pawła II, <http://www.niedziela.pl/artykul/8947/Rosja-pierwszy-kosciol-pw-sw-Jana-Pawla>.

Ryszka Cz., Fatima, objawienie końca czasów, Bytom 1997, Scheffczyk L., Obietnica pokoju, Poznań 1995.

Siostra Łucja mówi o Fatimie, red. L. Kondor, J.M. Alonso, Fatima 1989.

Szczygieł W., Orędzia pokuty i miłosierdzia. Objawienia w Guadalupe, la Salette, Lourdes i Fatimie, Kraków 2004.

Szymański J., Portugalia. Kościół katolicki. Dzieje, w: Encyklopedia katolicka, t. 16, Lublin 2012, kol. 18-21.

Urbańczyk P., Fatima- duchów e wezwanie dla Karmelu, „Karmel” 3(2001), Kraków 2001, s. 59-66.